בס"ד

עולם ההלכה

מכון סמיכה

שנה ג' | גליון ג' | שבת קודש פ' וירא | כ' מר-חשון תשפ"ז

עולם הסמיכה

לקט משיעורי ראש ישיבתינו הרב מ.מ. פרעסקאס רב ומ"ץ בניו היירן

יו"ד סימן פ"ז

באיזה בשר נוהג דין בשר בחלב, והיאך נקרא בישול

כבישה ומליחה – בליעה שאינה "דרך בישול"

הכלל "דרך בישול אסרה תורה" בולטת מאד בדין כבישה ומליחה. בשר וחלב שנכבשו יחד מעת לעת, או שנמלחו יחד, אף ששניהם נחשבים כרתיחה ומבליע ומפלטת טעם, אבל אין זו דרך הבישול שאסרה תורה. ולכן הגם שאסורים מדרבנן באכילה, מותרים הם בהנאה כיון שאין בהם איסור תורה. כך היא הסכמת כמעט כל הפוסקים. אך המהרש"ל החמיר ואסרו גם בהנאה, משום שחכמים תקנו כעין דאורייתא. אך להעיר מדברי המהרי"ט שהבין מדברי התוס' דמליחה נחשבת דרך בישול מן התורה.[1]

ואם לאחר הכבישה או המליחה חזר ובישל את הבשר בחלב, רבים מן האחרונים – מהם הנודע ביהודה הפרי מגדים ורבי עקיבא איגר – כתבו שבבישול זה נאסר מן תורה, ולא אמרינן שנחשב כמבושל כבר, ואין בישול אחר בישול. רבי עקיבא איגר הביא את לשון הגהות איסור והיתר: "דעד כאן הוי איסור כבוש מדרבנן ועתה עובר על איסור בישול דאורייתא". והדרכי תשובה מבאר יותר, שדין "כבוש כמבושל" אינו עושה את הכבישה לבישול ממש, אלא בא לומר שמפליט ומבליע כדרך בישול. ולכן כשבא אחר כך בישול ממש, "פנים חדשות באו לכאן", שהרי מעולם לא נתחברו הבשר והחלב בדרך בישול.

לאידך, היד שאול חלק וסבר שכיון שהכבישה [או מליחה] כבר הוציאה את כל הטעם, שוב אין מקום לבישול חדש, וכעין דין אין בישול אחר בישול, וזה לשונו: "והאחרונים כתבו דבשר שנכבש בחלב ואח"כ נבשלו הוה ליה בשר בחלב דאורייתא, ולפענ"ד כיון דאין בישול אחר בישול בבשר בחלב כמבואר בכרתי ופלתי סימן פ"ז, הוא הדין דאין בישול אחר כבישה שכבר הוציא כל טעמו."

ואף שלא מצינו מי שהסכים עמו להלכה, מכל מקום מצינו כעין סברתו בדברי הערוגות הבושם, שכתב: "ובאמת דמסתפינא להקל מה שהחמירו האחרונים בפרט דהוי באיסור דאורייתא. אך במקום שיש עוד איזה צדדים יש לצדד להקל בזה. ועי' לקמן ר"ס ק"ה בספק כבוש דדעת הט"ז להקל משום דיש לאוקמי בחזקת היתר כשאר אסורים. א"כ בבשר בחלב אם היה ספק כבוש נ"ל דיש להתיר בבישול אחר כך ג"כ ובהנאה . וי"ל דבזה לא נאסר גם בבישול אח"כ. וכיון דהוי ספק יש לסמוך על זה דבלא"ה יש חזקת היתר וכמו שכמזב בט"ז. וכן בכל מקום שיש עוד צדדים להקל יש לסמוך ע"ז להתיר טעם שיוצא ע"י כבישה ומליחה בבישול ובהנאה."

היוצא מזה, לדעת רוב האחרונים, נכבשו או נמלחו בשר עם חלב, אם יחזור ויבשלנו יחד נאסרים מדאורייתא. רק היד שאול חידש שכיון שכבר יצא כל הטעם, שוב אין הבישול שלאחריה מחדש דבר.[2]

כלי ראשון, יד סולדת בו

סתם דרך בישול הוא בכלי ראשון. ואף לאחר שהוסר הכלי מן האש, כל זמן שחומו עומד בשיעור המבשל, אין זה מוציאו מגדר בישול, וכדאיתא במסכת חולין לענין הגזירה שלא יעלה בשר עם גבינה על השולחן: "אמר אביי גזירה שמא יעלה באילפס רותח, סוף סוף כלי שני הוא, וכלי שני אינו מבשל. אלא, גזירה שמא יעלה באילפס ראשון."

מבואר, שאף שהאילפס כבר הונח על השולחן, אפ"ה נידון ככלי ראשון. לפיכך, בשר צונן שנפל לתוך חלב רותח שבכלי ראשון, או חלב צונן שנפל לתבשיל בשר רותח שבכלי ראשון, הרי זה בישול גמור מן התורה. אמנם, הגם שכלי ראשון יש בכחו לבשל, אין הכרח שחל איסור תורה עד שיברר מה נתבשל ובאיזה שיעור. כלומר, אם הבשר הגיע למאכל בן דרוסאי על ידי בישול זה אם לא, וכן אם נתבשלה מיהא לחלוחיתו.[3]

עוד תנאי בבישול בשר בחלב כתב המנחת יעקב – שכל שלא הגיע חום החתיכה עצמה לחום שהיד סולדת בו, אין זה נחשב בישול ולא חל עליו איסור דאורייתא של בשר בחלב. אולם, תמה עליו הפמ"ג מזה שמשמע בשו"ע לענין כף חלבית הנתחבת ליורה רותחת, שמפליטה ומבליעה אף קודם שנתחממה הכף עצמה.

אלא כתב הפמ"ג דאף אם אמת הוא שאין תורת בישול כשלא הגיע החתיכה עצמה לשיעור יד סולדת בו, זהו רק לענין תורת "דרך בישול אסרה תורה", אבל ודאי שיש תורת בליעה ופליטה כל שהקדירה יד סולדת בו אע"פ שהחתיכה עצמה אינה מגיעה לשיעור זה. וכך כתב הפמ"ג: "ודע דמנחת יעקב כלל ב' אות ה' כתב דבר חידוש... ולדבריו בתוחב כף חולבת ליורה רותחת ואין יד סולדת בכף לישתרי, ומיהו זה טעות דמ"מ מפליט ומבליע... ולפי זה חתיכת בשר שנפלה ליורה גדולה וסלקוה ואין יד סולדת בו בחתיכה מותרת בהנאה עכ"פ. והאמת, שהפר"ח בסי' פ"ז כתב כל שאין במאכל בן דרוסאי מותר בהנאה ושם אבאר, ומ"מ אין להקל כאן."

הרי שפליטה ובליעה לחוד ובישול לחוד: אפשר שהחתיכה תיאסר באכילה מכח הבליעה [דהא מדרבנן נאסר תערובות בשר בחלב אף בלי דרך בישול], ועדיין תהא מותרת בהנאה כל זמן שלא נעשה בה בישול של תורה.[4]

עולם המסורה

Rabbi Yehoshua Yaffe

R' Yehuda Yerucham Fishel Perlow

R' Yehuda Yerucham Fishel Perlow was born in the year 5606 (1846) in the city of Warsaw, the capital of the Kingdom of Poland, then under the control of the Russian Empire.

He studied with his father, R' Aryeh Tzvi, and in 5621 (1861), at the age of fifteen, he travelled to Lomza to learn in the Yeshiva of R' Yehoshua Leib Diskin. He later learned in the Yeshiva of Volozhin, under the tutelage of R' Naftali Tzvi Yehuda Berlin, and in Brisk, with R' Chaim Soloveichik.

R' Perlow married and settled in Warsaw. He was a wealthy man and owned a mercantile store managed by his wife, leaving him to his solitary scholarly pursuits. He was devoted to his learning, and turned down many offers of prestigious rabbinic positions, including those of the great cities of Lublin and Krakow, in order to focus single-mindedly on his work.

He owned a huge library, containing many rare books and manuscripts, and he would spare no sum on a new acquisition. After his passing, his student R' Menachem Kasher, author of Torah Shleimah, bought R' Perlow's library from his heirs. He found a wealth of scholarly glosses written on the margins of a wide variety of works, from Gemara to Midrashim to obscure Rishonim and Acharonim. R' Kasher published several of these in the periodical Noam.

His great work is written as a commentary on R' Saadia Gaon's piyyut (liturgical poem) listing the 613 Mitzvos. Despite the poetical nature of the work, R' Perlow shows how each word is precise and subtly referencing major halachic issues and is deftly taking a side in a debate or is answering an unspoken question. A work of this nature is rare but not unique. R' Yitzchak of Vienna (c. 1240), in his sefer Or Zarua on Pesachim, quotes a long essay by R' Shmuel of Falaise (c. 1230), who uses a piyyut by R' Yosef Tov Elem (c. 1000) as the center of his discussion of the laws of searching for and destroying Chametz.

R' Perlow devoted his life to the writing of this work. He secluded himself for forty years, learning and writing, during which he rarely left his house. He prayed in solitude and heard Kaddish, Borchu, and Kedusha from a neighboring shul through his window.

R' Perlow's work is not a strict commentary, and many times he locates R' Saadia's opinion within the context of the sugya and elaborates on the general issues and opinions as well. He also discusses R' Saadia's version of the 613 Mitzvos and where he differs from others, most notably the Rambam.

Like the Minchas Chinuch, written structurally as a commentary to the Chinuch, R' Perlow's work is distinctive in its form, written on a work not yet laden with commentaries. Yet, like the Minchas Chinuch, the caliber of the work transcends its form, and would be a highly regarded sefer even it was structured as another commentary on the Rambam. His work is held in high esteem and is widely quoted. It is said that the Lubavitcher Rebbe was fond of his works, and he frequently references him in Likkutei Sichos.

The publishing of his sefer caused a great stir in Warsaw and the broader scholarly community, for it was known that R' Perlow was a great scholar, yet of the stature commensurate with such a monumental work. R' Yosef Chaim Sonnenfeld said, "Without the uninterrupted toil of forty years, it is impossible for a mortal man to write such a book."

R' Perlow's wife passed away around the year 5683 (1923). His adult children lived far away and he was left alone. R' Kasher convinced him to move to Eretz Yisrael, then Mandatory Palestine. R' Tzvi Pesach Frank arranged his immigration certificate, which was no mean feat under the restrictive laws of the White Paper. R' Perlow moved to Yerushalayim, where he was received with great honor. R' Sonnenfeld gave him his own seat at the head of the shul.

R' Perlow lived in Yerushalayim until the end of his life. During this time he wrote another sefer called Pirchei Tzion, an extensive commentary on the sefer Kaftor Va'ferach by R' Eshtori Haparchi (c. 1350), which discusses various halachic aspects of Eretz Yisrael. Only part of R' Perlow's later work was published in his lifetime, and the rest was lost to history.

R' Perlow passed away on the 30th of Shvat, 5694 (1934), in Yerushalayim, where he was eulogized by the leading Rabbis of the city. His children and their families were murdered in the Holocaust and he has no surviving descendants, living on solely in his works.

עולם המשפט
In partnership with the Bais Haavad's Yorucha Program. To learn more about Yorucha, visit yorucha.org

Dina D'malchusa

Limitations to Dina D'malchusa

Contradiction to Torah Law

Dina d'malchusa cannot contradict or contravene a Torah law. It certainly may not override any Torah prohibitions such as ribbis or hashavas aveidah. Applying secular law when it contradicts the Torah constitutes theft, and doing so undermines the entire Torah.[1] By extension, dina d'malchusa cannot broadly legislate that the laws of the judiciary always be followed, nor can it demand that all disputes be settled by a secular judicial system.[2] According to some Poskim, a limited monetary legislation would be recognized as dina d'malchusa, even if a specific halachah says otherwise. However, the Shach holds that any law that is clearly defined in halachah cannot be contradicted by dina d'malchusa.[3]

Other Limitations

Several Rishonim and Acharonim place additional limitations on the scope of dina d'malchusa. These limitations include:

- Dina d'malchusa does not apply to "new" laws. This likely refers to laws that are not consistent with the country's constitution.[4]
- Dina d'malchusa only applies to laws that are directly relevant to the king, such as taxation or eminent domain.[5]
- Dina d'malchusa only applies to laws regarding real estate or the rights of use of real estate.[6]
- Dina d'malchusa only applies to laws that are for the general benefit of the government or society, whereas laws that are arbitrary or capricious are not recognized by halachah.[7]
- Dina d'malchusa only applies to clearly defined laws. Any law or application of the law which is unclear and requires judicial interpretation is not considered dina d'malchusa.[8]
- Dina d'malchusa does not apply to transactions or disputes between Jews if the government allows them to follow their own laws.[9]

However, each one of these limitations or their applications, are disputed by other halachic authorities. Additionally, even where dina d'malchusa does not technically apply, it will often be given legitimacy under the rule of minhag, which will be discussed in a later section.[10]

Secular Court

Even in cases where dina d'malchusa does apply, Jews may not go to secular court. Rather, the Bais Din should adjudicate between them by applying dina d'malchusa.[11] This will be discussed fully later on.

[1] Sh"ut Rashba 6:254
[2] Rema 369:11
[3] Shach C.M. 73:39
[4] Maggid Mishneh Gezeilah 5:13 citing the Ramban
[5] Shiltei Gibborim Bava Basra 189
[6] Rosh, cited by Bais Yosef C.M. 369
[7] Maharik 66; Chavatzeles Hasharon C.M. 8
[8] Sh"ut Mahari Enzil 4
[9] Sefer Haterumos 46:8; Chazon Ish C.M. Likuttim 16
[10] Rav Pe'alim E.H. 77; Igros Moshe C.M. 1:72
[11] Tumim 26:1

כלי שני, ועירוי

עירוי מכלי ראשון – נחלקו בו האחרונים. כי הנה קיי"ל שהעירוי מבשל כדי קליפה בהחתיכה שנוגע בה. ועל פי זה כתבו הפרי חדש והחוות דעת לאסור את הכדי קליפה אף בהנאה דהוי"ל בישול גמור מן התורה. וכן נקט הפמ"ג. לאידך, הפרי תואר ויד אברהם צידדו שאף שיש בליעה כדי קליפה, אין זו דרך בישול שאסרה תורה. אולם אף לדעת המחמירים, זהו רק כשלא נפסק הקילוח, אבל כשנפסק הקילוח כתב הפמ"ג שאינו מבשל אף שעדיין שייך בו פליטה ובליעה, וזה לשונו: "ובנפסק הקילוח לכולי עלמא אין מבשל כלל רק מפליט ומבליע כדי קליפה, ויש אומרים דמפליט ומבליע בכולו, עיין ש"ך יורה דעה [סימן] ק"ה אות ה' ובט"ז [ס"ק] ד'."

הרי כאן עוד מקרה שיש נפקא מינה בין כח הבליעה לבין דרך בישול – שיש והחום נחשב בישול רק לענין בליעה ולא להחשב דרך בישול.[5]

והיד יהודה כתב בנידון עירוי שנפסק הקילוח שהדבר תלוי במחלוקת המחבר והרמ"א, שלפי המחבר הו"ל בישול גמור והבשר נאסר בהנאה, משא"כ לפי הרמ"א.[6]

כאמור בגמרא המובא למעלה, אין תורת בישול בכלי שני, ולכן אם נפל בשר לתוך חלב בכלי שני אינו נאסר בהנאה. אך נחלקו האחרונים האם נאסר באכילה מיהא. הבית מאיר והמהרש"ם (בדעת תורה) מקילים משום שאין כאן שום בליעה ופליטה, והרי"ז כמי שנפל לחלב צונן. אך מדברי הפמ"ג משמע שמכל מקום איסורא דרבנן איכא. וטעמו, שסוף סוף תערובות איכא, והרי גזרו חכמים על כל מין תערובת של בשר עם חלב.[7] אך כתב הפרי מגדים שבמקום הפסד מרובה יש להקל. וגם העלה שבמקום איסור דרבנן ניתן להקל בדיעבד משום דהוי כספיקא דרבנן דאזלינן לקולא, וכן כתב הנפש חיה.[8]

תתאה גבר, וחם בחם בלא רוטב

קיי"ל "תתאה גבר", והייינו, אם נפל דבר צונן לתוך חם, התחתון הוא הגובר ומחמם את הדבר שנפל בו. והנה נקט הר"ן, ובעקבותיו, הפרי חדש והפמ"ג, דכח תתאה גבר גורם בישול גמור מן תורה.

כשנפל חם לתוך צונן, התחתון מצנן את העליון, ואין כאן בישול, אך קיי"ל דכדי קליפה מיהא מבשל, דאדמיקר ליה מיבלע בלע. וכתב בזה הפמ"ג, ולכשנו: "עד דמיקר בלע לא מבשל". כלומר, שאף שלענין איסור והיתר אנו אוסרים כדי קליפה, אין זה מכריח שנעשה כאן תורת בישול.[9]

עוד יש לעיין בחם בחם בלא רוטב, כגון חתיכת בשר חמה שנגעה בגבינה חמה אך אין שם ליחות במקום הנגיעה. הים של שלמה והפמ"ג כתבו שאף דקיי"ל שמבליע זה בזה, אין זו דרך בישול של תורה, ורבי עקיבא איגר הביא דבריהם. אמנם היד יהודה מחמיר להחשיב זה כבישול.[10]

צלייה וטיגון

נחלקו הפוסקים אם צלייה – כלומר חום בדרך יבש – בכלל "דרך בישול". רבי עקיבא איגר דייק מדברי הר"ן והמאירי שיש צד שאינו נחשב כבישול, וז"ל המאירי: "בשול בשר בחלב לא נאסר מן התורה אלא דרך בשול, והוא שמבשלו עם חלב צלול כעין מים, אבל אם צלה את הבשר והיה מפטמו בחלב, אין זה אסור בשול מן התורה."

ולאידך הפרי חדש, הכנפי יונה, הגר"א והפמ"ג החמירו בדבר. והביאו ראיה מהפסוק "ויבשלו את הפסח", שהכוונה ודאי צלי כמו שצותה תורה. משמע שגם צלי נקרא בישול. אלא שיש שדחו שאין ראיה משם, ששם מוכח לפרש שהוא צלי, אבל בסתמא, אפשר שאינו בכלל בישול. החתם סופר ויד אברהם צירפו סברא זו להקל בכמה צירופים, והיד יהודה החמיר.[11]

ואם טיגון נקרא בישול, מצינו בדברי הראשונים צדדים לכאן ולכאן. בספר הבתים הביא שתי שיטות. המאירי כתב שחכמי התוספות החמירו, אבל הוא הכריע שאין טיגון בכלל דרך בישול. ובדברי האחרונים, הפרי חדש והכנפי יונה החמירו, והמנחת יעקב, החוות דעת והיד אפרים צירפו צד להקל; והפמ"ג כתב שבהפסד מרובה יש לצרף שאין טיגון נחשב בישול מן התורה. והפתחי תשובה סיכם: "עיין פר"ח דגם טיגון בכלל בישול... ובהפסד מרובה יש להקל, פרי מגדים". ובדרך פרט, יש לעיין בטיגון בחמאה, אם דינו כטיגון בשומן ותלוי במחלוקת הנ"ל, או אולי כיון שהחמאה נעשית משקה הרי הוא קרוב יותר לבישול .[12]

בישול בחשמל ובמיקרוגל

לענין בישול על ידי מכשירי חשמל, כבר העמידו פסוקי הדורות שעצם הדבר מה שאין כאן עצים ואש גלויה אינו מוציאו מכלל בישול. וכן כתבו הבית יצחק והאחיעזר – שכאשר גוף החימום החשמלי מבשל כדרך שמבשלים, קרינן ביה דרך בישול מן התורה. וזה לשונן הבית יצחק: "משוט דמבשל בשבת ע"י חמימות ושלהבת המתהוה ע"י כח העלעקטריציטאט, או מבשל בשר בחלב ע"י כח זה, חייב, ואף שלא נאכל בהבערה כזו שום עץ או שומן כמו בהבערת דברים העומדים לשריפה ... כיון שנראה לעינינו שלהבת הוה מבשל באש, וחייב משום שבת, או משום מבשל בשר בחלב."

אולם, המבשל במיקרוגל יש לדון מצד אחר, שהחום אינו עובר מן האש או מן הכלי אל המאכל אלא נוצר בתוך המאכל עצמו. האם דרך זה נכלל בדרך בישול. הגר"מ פיינשטיין והגרי"ש אלישיב נטו להחמיר, ובפרט לאחר שנתפשט מכשיר המיקרוגל להיות מכלל כלי הבישול אצל ההמון. וכך הובא בשבות יצחק בשם הגרי"ש: "דכיון שרבים משתמשים במיקרוגל לבישול כמה מיני תבשילים, מחמת זה חשיב דרך בישול, ואסור מדאורייתא לבשל בו בשר בחלב כו' גם תבשילים שמתבשלים טוב יותר באש ואין דרך לבשלם במיקרוגל אסור, ונאסר התבשיל בדיעבד גם בהנאה, כיון שאיסורו מדאורייתא."

לאידך, יש מן האחרונים שנשארו בדבר בספק, ולא הכריעו אם חימום זה בכלל דרך בישול של תורה.[13]

[1] ראשונים — אור זרוע ח"ד (ע"ז סי' רפ"ו); מרדכי ע"ז (סי' תתכ"ז–תתכ"ח); הגהות אשרי (ע"ז פ"ה סי' ל); איסור והיתר הארוך (כלל ל' דין ה). המתירים בהנאה — ש"ך (ס"ק א); ט"ז (ס"ק א); פמ"ג הנהגות השואל עם הנשאל (סדר ב אות י"ז); המחמירין — יש"ש חולין (פ"ח סי' ק). הבנת המהרי"ט בשו"ת חלק ב (יו"ד סי' ג') בדברי התוס' בע"ז (דף לה), דבריו הובא בדעת תורה ד"ה ועי' ש"ך ועי"ש שהביא החולקים.

[2] בישול לאחר כבישה — פמ"ג שפ"ד (ס"ק ד וס"ק כ"ז); נדע ביהודה קמא (יו"ד סי' כ"ו); רעק"א על המחבר ס"א ועל הרמ"א נוקטים שהבישול המאוחר יכול לגרום איסור תורה אף שכבר היתה בליעה בכבישה. יד שאול יו"ד (צ ס"ג) סובר שכיון שהטעם כבר יצא בדרך כבישה אין החימום מחדש דרך בישול גמורה; ערוגות הבושם (פ"ז ס"ק ב) מצרף סברה זו להקל.

[3] כלי ראשון ותחילת הבישול — פר"ח (פ"ז ס"ק ב–ג); חוו"ד (צ"א ביאורים ס"ק ז–ח); כנפי יונה (פ"ז ד"ה כתב הפר"ח).

[4] פרי מגדים — סימן ס"ט שפ"ד (ס"ק מ"ד); פתיחה לבשר בחלב (ד"ה הנאה). ביסוד החילוק שבין פליטה ובליעה לבין שיעור הבישול, ראה פר"ח (סימן פ"ז); פת"ש (סי' צ"ח ס"ק ד).

[5] המחמירים בעירוי שלא נפסק — פר"ח (ס"ק ב); חוו"ד (ק"ה חידושים ס"ק י"א); פמ"ג פתיחה (ד"ה עוד), ואו"ח תנ"א (א"א ס"ק ג); רעק"א (על ס"א). המקילים — פרי תואר (ס"ק ג); יד אברהם (על ס"א). נפסק הקילוח — פמ"ג או"ח תנ"א א"א (ס"ק ג) אינו מבשל, אף שיש פליטה ובליעה.

[6] יד יהודה סי' צ"א פירוש הקצר (ס"ק מ"ט) הארוך (ס"ק ל"ט).

[7] כלי שני — פמ"ג פתיחה (ד"ה עוד) ושפ"ד (ס"ק י"ט). המקילים — בית מאיר (ק"ה ס"ב); דעת תורה (ס"ח סט"ו); נפש חיה יו"ד סי' י"ז. ביאור — פמ"ג השלם שער התערובות ח"ב אות כ"ח.

[8] פרי מגדים סי' ק"ה (משב"ז ד') שעה"ת חלק ב' (פ"א).

[9] צונן לתוך חם — ר"ן; פר"ח ס"ק ב; פמ"ג שפ"ד ס"ק א ופתיחה ד"ה עוד; רעק"א על ס"א. חם לתוך צונן — פמ"ג שם: "עד דמיקר בלע לא מבשל". להדחבה — חוו"ד צ"א ביאורי ס"ק ז. פסקי אדמו"ר הזקן, סימן ק"ה סעיף ג אות ב, עמ' 328–329; שו"ע הרב או"ח סי' תנ"א סס"ו — נראה דעת רבנו שאף בכלי אומרים תתאה גבר, ואף בכלי חרס.

[10] המקולים — יש של שלמה חולין פ"ז (סי' מ"ה); פמ"ג פתיחה ובהנהגות השואל (סדר ב אות כ); רעק"א (על ס"א). המחמיר — יד יהודה הקצר (ס"ק ב) והארוך (ס"ק א).

[11] ראשונים לצד הקולא — מאירי סנהדרין (ד ע"ב); ר"ן חולין (מג בדפי הרי"ף כפי שדייק רעק"א). המחמירים — תורת האשם (כלל פ"ה אות ג); בנה"ג סר"ח; כנפי יונה; פמ"ג; גר"א; יד יהודה. המקילים והמצרפים — פרי תואר; חוו"ד; רעק"א; תת"ס בשו"ת (יו"ד סי' צ"ז); יד אברהם.

[12] ראשונים — ספר הבתים, שערי בשר בחלב (שער א אות ג) מביא שתי שיטות ונוטה לאיסור תורה; מאירי סנהדרין (ד ע"ב) וחולין (קח ע"א) מיקל, ומביא שחכמי התוספות החמירו. האחרונים המחמירים — פר"ח; כנפי יונה; גר"א; חכמת אדם; יד יהודה. המקילים והמצרפים — מנחת יעקב; מהר"ם שיף; חוו"ד; יד אפרים; פמ"ג במקום הפסד מרובה.

[13] חשמל — בית יצחק יו"ד (סי' ק"כ אות ד) ואחיעזר (ח"ד סי' ו) סוברים שחימום חשמלי הנעשה כדרך בישול בכלל האיסור; ראה באר משה ח"ז קונטרס עלעקטריק להרחבה. מיקרוגל — אגרות משה, כפי שנמסר במסורת משה ח"ג (יו"ד אות ה). וראה גם שו"ת אגרות משה לענין שבת (ח"ג סימן נ"ב), והגרי"ש אלישיב בשבות יצחק, דיני מיקרוגל (פ"ה אות א) שנוטים להחמיר; בספר בדי השלחן (פ"ז ס"ו) ושו"ת להורות נתן (ח"ז סי' ס"ה) נשארו מסופקים או צירפו צד להקל.